ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

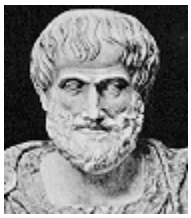

MYŠLENÍ JAKO UDÁLOST

INTENCIONALITA A INTERSUBJEKTIVITA V PSYCHOLOGII MEZI HUSSERLEM A HEIDEGGEREM

Příspěvek k psychoterapeutické technice

Jiří Adamec

Brno 2019

MYŠLENÍ JAKO UDÁLOST

INTENCIONALITA
A INTERSUBJEKTIVITA V PSYCHOLOGII
MEZI HUSSERLEM A HEIDEGGEREM

Příspěvek k psychoterapeutické technice

Jiří Adamec

Brno 2019

© Adamec Jiří
Filosofický seminář – katedra teorie
ISBN 978-80-87234-77-8

Člověk není jen vědomím sebe sama, které se nazírá, co by své bytí, ale je současně s tímto sebe-vědomím i svým vlastním prožitkem.

Ú V O D

Bezespornost stále živého odkazu učení *Edmunda Husserla* (1859 – 1938), zakladatele moderní fenomenologie a *Martina Heideggera* (1889 – 1976), zakladatele moderní filosofie existence mne nenechala, jak vidno, dlouho v klidu. Vracím se tedy opět tímto textem k jejich osobnostem, abych našim posluchačům přiblížil možnosti dalšího využití jejich práce směrem k myšlenkám, kterými se zabýváme na našich přednáškách nebo i během praktických cvičení.

Podnětem k vypracování předloženého tématu mi byly textové soubory, výše jmenovaných autorů: **Ed. Husserl**, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität (1905 – 1935), sv. (Husserliana) XIII. – XV.*; a dále *Zur Phänomenologischen Reduktion (1926 – 1935), sv. (Husserliana) XXXIV.; Die Lebenswelt (Auslegungen der vorgegebenen Welt und Ihrer Konstitution) sv. (Husserliana) XXXIX;* **M. Heidegger***, Zum Ereignis – Denken (Gesamtausgabe, Bd. 73.1 a 73.2), Vittorio Klostermann; Zollikoner Seminare (Gesamtausgabe, Bd. 89), Vittorio Klostermann; Das Ereignis (Gesamtausgabe, Bd. 71), Vittorio Klostermann.*

Jak už to bývá, podkladů k tomuto tématu se časem nahromadilo více, zejména díky možnosti doplňování knižního fondu *„nebezpečnými nájezdy“* do blízké Vídně, což se ukázalo býti neúnosným, tudíž bylo nutné zredukovat počet komentovaných titulů a ostatní jednoduše ponechat osudu budoucnosti. Pevně věřím, že se mi zanedlouho podaří také ony zpracovat a příhodným komentářem, pro naše posluchače zpřístupnit.

Nutno přiznat, že předložený text vychází z pramenů, které jsou nesoustavnými poznámkami obou autorů, vzniklých pečlivým opisem jejich žáků a uloženy do příslušných archívů a později publikovány v souborech jejich spisů. Přistoupil jsem tedy ke zcela jinému východisku, které tu není zapezpečeno již dobře známými tituly obou autorů (například: Husserl, *Krize evrop-*

ských věd, nebo *Karteziánské meditace*; Heidegger, *Bytí a čas*, nebo *Úvod do metafysiky*), ale k doposud i u nás méně známým podkladům, kterým se dostalo jen fragmentární pozornosti na akademické půdě specialisovaných pracovišť.

Husserl fenomenologickým přístupem k uvedenému tématu v nadpise naší knihy poukázal na možnost sledovat každý jev v psychickém životě člověka jako fragment celku. Heidegger se neobával zrušit „pevné“ základy tradiční filosofie a psychologie a poukázal na *starost, strach* a *úzkost*, co by hlavní existenciální kritéria přístupu člověka k realitě a z nich takto i k odvozovanému povědomí o tom, co je tedy ve skutečnosti ono *bytí – jako událost ve způsobech myšlení*.

Z těchto základů se tedy bude utvářet náš pohled na věc. Dalším zájmem potom bude rovněž to, abychom se pokusili ukázat, jak tyto závěry mohou posloužit v souvislosti s posuzováním psychických stavů klientů, u kterých lze komunikovat na nějakou duševní újmu, tedy psychopatologii a všímat si, co z ukazujících se jevů a myšlení je v daném subjektu nastaveno jinak a prostřednictvím fenomenologie či existenciální (fundamentální ontologie) pro nás, tímto novým vhledem, také srozumitelněji.

•

Jeví-li se na počátku téma jako veliké, neschůdné a nesrozumitelné, je o to více překvapující, kolik doposud neviděných momentů, po zvládnutí tohoto textu, se stane prosvětlenějších, srozumitelnějších a možno říci, že i úlevných svým přínosem a rozvojem empatie, směrem k těm, k nimž je naše poradenská a i jinak podpůrná práce, např. v dobrovolnických aktivitách s duševně nemocnými, směrována.

Jiří Adamec – Brno / Wien
leden až březen 2019

INTERSUBJEKTIVITA Z POHLEDU FENOMENOLOGIE EDMUNDA HUSSERLA

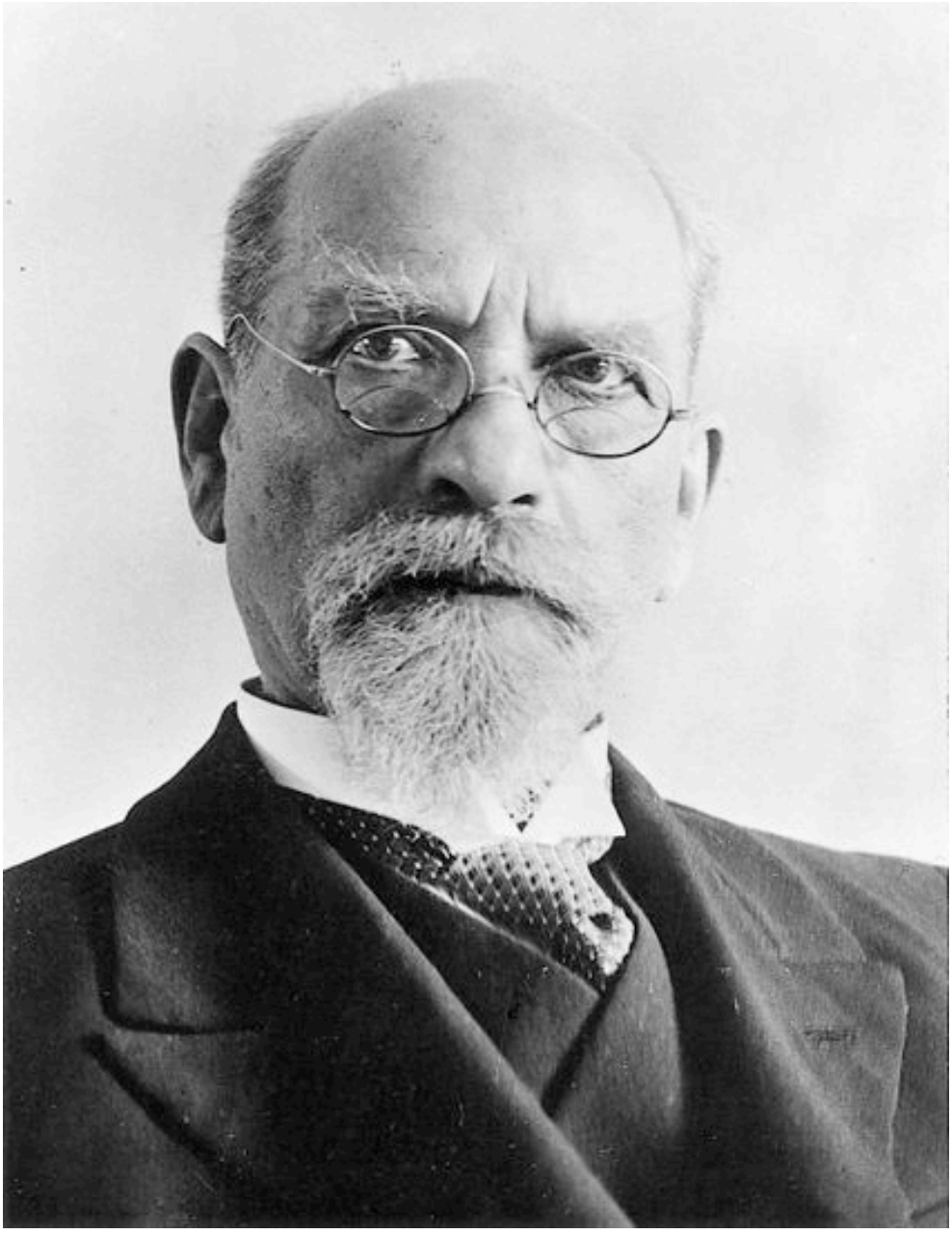

§1. VYJASNĚNÍ POJMOVÉHO ZÁKLADU Z NADPISU: *„MYŠLENÍ JAKO UDÁLOST, INTENCIONALITA A INTERSUBJEKTIVITA“*

Doba v níž vznikala filosofie Edmunda Husserla a Martina Heideggera (1900 – 1938), se nesla v duchu dalších velkých jmen. Byli to např. William James, Ludwig Wittgenstein, Karl Jaspers, Bertrand Russell, ale také Sigmund Freud, Alfred Adler a Carl Gustav Jung a mnozí další. Ti všichni se vzácně shodovali v tom, že „myšlení“ je činnost, což nejlépe dokumentuje dílo Ludwiga Wittgensteina: „Traktát logicko-filosofický“ (*Filosofie není naukou, nýbrž činností*; teze *4.112*). Filosofie, co by „myšlení o předmětu“, se tak má vzdát všech metafysických příměsí. Jako pouhá činnost jen odzrcadluje nějak individuálně vnímanou skutečnost, kterémuž to vnímání a odrazu věří, že právě takto jest, *„toto vše“*, skutečností samou.

S příchodem Martina Heideggera se k výše uchopenému „myšlení“ do hry dostává další prvek, a to ***„událost“ (Ereignis)***. Každá část jsoucna má svůj vlastní obsah. V souhrnu, v celku „všech jsoucen“, tedy všeho toho, co jest, je možnost vyjasnit si bytí. Bytí je souhrn všech jsoucen, která mají svůj vlastní obsah. Souhrn neživé a živé přírody (jsoucen, jsoucího) dává dohromady toto bytí, tedy svět. K tomu všemu však ještě platí, že myšlení není definitivním určením toho, co je svět, ale je samo svým jsoucnem, svým vlastním *světem*, např. tím, že je ve vývoji. Tedy, *myšlení je událost*, která se na bytí světa podílí tím, jak k němu právě přistupuje, *z jaké události o sobě* tento svět může uchopit. Myšlení je událost o sobě. Je-li myšlení událost, potom výsledek, k němuž má tendenci svými závěry se dopracovávat není nějakou *hotovou věcí*, ale vždy pouze hypotésou, vázanou ke své vlastní události, jíž na cestě poznání, toto myšlení, právě pobývá. Uchopeno psychoterapeuticky, jedním z úkolů např. psychoanalýsy je, aby se klient zvědomil k relativnosti svých

myšlenek, jako k požadovanému standardu. Chápání *myšlení jako události*, vyvazuje např. klienta s obsedantně kompulsivní poruchou z pout této nutkavosti a pomáhá přijmout *myšlení jako událost* v tom smyslu, že účast na jsoucím přestává být utrpením směrovaným pouze k jedné věci, ale začne se rozprostírat, v klidném postoji, ke světu vlastního okolí, jako k ne-sebe-ohrožujícímu bytí. Tedy, *myšlení jako událost, které pochopilo sebe sama,* snímá ze světa svého okolí naše dogmatické postoje a uvolňuje svůj subjekt k chápání nových forem zaujímání postojů. Kromě toho, *událost* sama je podstatou a všeobecným určením bytí, tedy i člověka jako takového (GA, Bd. 11, S. 46). Tolik prozatím k hlavní části nadpisu; pojďme si nyní přiblížit pojmy uvedené v podnázvu.

INTENCIONALITA:

Husserl původně studoval matematiku. Po té se zaměřil na filosofii (navštěvoval přednášky také u Wilhelma Wundta, který jej nesporným způsobem učinil vnímavým rovněž pro psychologii). V roce 1891 vydal práci *Filosofie aritmetiky* a o deset let později (1900 – 1901) svoji přelomovou studii (dva díly ve třech knihách) *Logická zkoumání*. Původní záměr, postavit se pouze dobově, kriticky vůči filosofické logice, která se jako školský systém učení Kanta, Herbarta a Hegela v poměru k pozdějšímu učení Augusta Comta a Johna Stuarta Milla usadila v celé Evropě, následně přerostl ve vytvoření dodnes uznávaného a svým způsobem aplikačně rozvíjeného systému a metody: *fenomenologie*. Filosofie je podle tohoto učení práce s jevy, fenomény, pokud se tedy věnuje „podstatám“ a jejich systematickému odhalování. Nacházet k nim cestu filosofickými prostředky lze pouze tehdy, „jsou-li tyto podstaty viděny ve vědomí“ jako původní založení „realit“, které jsou tomuto vědomí dány. Odtud Husserl zaměřuje svoji pozornost na „intencionální obsah vědomí“. Intencionalita

je to, co je jako čistá podstata ve vědomí viděno nad obsah pouze toho, co se z vnějšího bytí (jsoucna) ukazuje. Jestliže pozorujeme pohybující se těleso, jsou to nejméně dvě intencionální entity: 1. pohyb vůbec; 2. tato „věc“, jako její (jeho) nositel. Obě entity, aby byly vědomím zachyceny, musí být v daném okamžiku evidovány odděleně. Psychické vnímání a reflexe tvoří tedy základ takové evidence. Vnímání a chápání jevu „pohybujícího se tělesa“ má svůj předpoklad v obsahu vědomí.

INTERSUBJEKTIVITA:

Ve zjednodušeném tvaru je možné prozatím vyjasnit jen tolik, že intersubjektivita je pojem, kterým fenomenologie zdůrazňuje fakt, že předměty vnímání a chápání konkrétním vědomím jsou, jako takové, pro daný subjekt možné vždy jako souběh vnímání s druhými. Chápání smyslu bytí je kladeno sebepřesahujícím způsobem. Jedinec se svým pohledem na svět svého okolí, je vždy vázán k přirozenému ověřování toho, co vnímá a chápe jako danost, a to způsobem vyjasňování, např. cestou konfrontace nebo spolunázorem, sdílením, atd. Nejde tu o dialog, např. v sokratovském smyslu slova, ale o Husserlův návrat k Descartově větě: *cogito ergo sum* (myslím, tedy jsem). Esence *Já*, které se váže k aktivitě, jakou je *myšlení*, samo sebe zachytává pouze v této činnosti, jako ve vůli, chtít porozumět bytí. *Já* a *myšlení* spoluzahrnuje předpoklad (intersubjektivní fenomén), že v tomto bodě sebereflexe se nachází stejně tak i jiné subjekty. Tudíž intersubjektivita se rozprostírá a je okruhem zájmu přirozeného nabývání sebevědomí skrze vědění o druhých *Já*, s nimiž je přirozeně počítáno. Nejedná se potom ani o nějaký druh tzv. alterega. Nejde tu o to, myslet v nějakém rámci etiky nebo humanity. Intersubjektivita říká pouze toto: Vnímané a vnímání (noema a noesis), jsou prvními intencionálními momenty sebetranscendence, *Já a tento svět mého okolí*, jejich *pouhá evidence vědomím samotným*.

Naším úkolem tedy bude, pokusit se vyjasnit obecnou stránku myšlení jako události a provázat tuto skutečnost poukazem na individuální vědomí ve vtahu k duševním poruchám. U pacientů s duševní újmou, se intencionalita projevuje tím, že své vědomí zaměřují na velmi specifickou oblast zájmů, které povyšují na potřebu. Zaměstnávají se myšlenkami způsobem, jako by to byla již skutečnost sama. V tomto smyslu každá duševní újma představuje jistý předstupeň upadání do psychotismu, byť se jedná pouze o zobrazovaní vnitřního obsahu vědomí na úrovni této jedné, přitakávající „skutečnosti" s níž se jedinec ztotožňuje bytostným způsobem. Duševní nemoc přichází v okamžiku, kdy se pacient ztotožní s obrazem svého vnitřního já a povýší jej na normu myšlení, prožívání a reagování v souhrnu každodenních událostí a to ve vztahu jak k věcem, živočichům a druhým lidem, stejně jako k dalším okolnostem a situacím, které pro něj představují sebepřesahování intersubjektivním zájmem, atd. Intencionalita a intersubjektivita se v psychopatologii sbíhají. Intencionalita přílišným důrazem na vlastní Já, intersubjektivita nejrůznějšími přesahy vlastního Já (ega) směrem do vnějšího prostoru, kterým je narušována integrita tohoto Já a *„vnějšek"* je ve své podstatě rušivým elementem. Jedinečný vývoj tohoto způsobu nabývání změn myšlení si tedy budeme přibližovat a zaintegrovávat do souhrnu okolností, které by se měly stát součástí výbavy vědění o takových duševních stavech klienta terapeutem.

Nejdříve se zaměříme na Husserlovu fenomenologii intersubjektivity, kterou máme uloženu v textových poznámkách, tak jak je uvedeno v úvodu tohoto pojednání a po té, výsledky našich interpretací budeme zpracovávat s Heideggerovými náhledy. Pokusíme se samozřejmě tyto konfrontace opírat o klinickou psychologii a psychopatologii, podle kritérií platných pro současný stav plnění psychodiagnostiky symptomovými znaky, uváděnými v aktualisovaných klasifikačních manuálech.

§2. INTENCIONALITA VE SMYSLU *„LOGICKÝCH ZKOUMÁNÍ“*. MYŠLENÍ MEZI NOETIKOU A PSYCHOLOGIÍ

Ve své době Edmund Husserl kritisuje, tak zvaný *psychologismus*. Německá filosofie *„objevem“* duševních pochodů na základě fysiologických a neuroanatomických poznatků, strhává v druhé polovině devatenáctého století na sebe pozornost, která nechává prostor představám o universální vysvětlitelnosti veškerého *myšlenkového dění*. Husserl proto přichází s metodou, která má tento přístup změnit. Je, dle jeho názoru zapotřebí filosofii a psychologii novým způsobem vymezit jejich hranice. Proto v jeho pojetí *psychologie* má svůj obsah nechat oscilovat pouze na úrovni prožitků, ať už jsou jakkoliv součástí rovněž kognitivního přístupu ke světu svého okolí, daným subjektem. *Filosofie* musí překročit pojmové vyjasňování bytí praktickým ukázáním na *fakta jako podstaty o sobě*. Tím má filosofie odhalit *na tomto bytí* jeho základní *fenomény*, které však již nebudou výsledkem mělkého zachytávání pouhých *„věcí“*, ale stanou se provázaností vnitřního obsahu vědomí s vnímanou realitou. (Člověk totiž uvažuje tak, jako by již *podstatu věcí* nosil ve své hlavě rozpoznávanou.) Ovšem ve filosofii má jít o nazírání z postoje *„neutrální zkušenosti“*.

Jak může v základním předpokladu tento problém posílit práci na úrovni psychoterapie, bude naším úkolem zkoumání.

Každý pacient (klient) s duševní újmou dogmatizuje svůj přístup ke světu, druhým lidem nebo k sobě samému. Zaměřením a předmětem jeho vědomí je *vždy něco, nikdy to není nic*. Právě toto *zaměření jeho vědomí* z něj způsobem subjektivního nazírání činí jedince s diagnostikovatelnými přesahy, pozorovatelnými v symptomovém jednání. Nejčastěji je to, co Freud nazývá založeným konfliktem, vlastně oním intencionálním aktem, podle kterého pacient sám sebe motivuje, jedná a emočně dolaďuje trans-

parentnost své osobnosti, vykloněné k psychopatologické orientaci. Takto se můžeme pokoušet propojit *intencionalitu nazírání s intencionalitou prožitku*. Do jaké míry je to násilný způsob uchopování problému, ukáže další postup.

Intencionalita nazírání je filosofií, která v praktickém výkonu může vycházet pouze ze zkušenosti se světem. ***Intencionalita prožitku*** může vycházet pouze ze subjektu, z jeho naladěnosti k věcem světa ve svém okolí a ke své vlastní tělesnosti, stejně jako k náladám, které mu (tomuto subjektu - *Já*) z této naladěnosti přichází na mysl. Intencionalita nazírání chce *pochopit*, intencionalita prožitku se podvědomě ví, že *účastní na událostech*, aniž by o to subjekt mnohdy, a zpravidla ani nechce, stál. Freud již v devadesátých letech hovoří o tzv. „štěpeném vědomí“ (nebo „štěpení vědomí“), kdy se jedná o to, že je tu založený konflikt a evidence pozornosti k jeho fragmentu, který se nebezpečně blízko ocitá u místa náhlého a doposud úspěšně potlačovaného *zvědomení*. Neurósa je výsledkem horečnatého úsilí, nenechat tento fragment obsadit jakkoli malý kousek vědomí. Někdo by mohl namítnout, že se zde jedná o letitý problém vztahu mezi rozumem a emocemi. Na první pohled to, co bylo výše uvedeno tak vypadá. Husserlovi však šlo o něco jiného a o trochu víc. Intencionalita nazírání podržuje ve své evidenci obsah zkušenosti, intencionalita prožitku tuto evidenci doprovází, např. úžasem nad tím, co je poznání samo, popřípadě spoluúčastí vůle, tuto zkušenost rozvíjet pouze jako zkušenost. Husserl totiž nepřipouští v celém průběhu intencionálního nazírání a prožívání něco takového jako asociační obrat, či výkyv. Poznání může být jen tehdy smysluplné, jestliže se odpoutá od citových barev, které by mohly přehlušit možnost „vidět“ fakta v horizontu jejich vlastního bytí, a nic víc. Klient s duševní újmou však takovýto náhled ztratil. Jeho zájmem je vyhýbat se jevové čistotě a naopak ji samu obarvovat nejrůzněji asociačně sycenými eskapádami, které z je-

ho psychického stavu dělají symptomovou směs. To, co pacient s duševní poruchou vidí (nazírá) ve svém vědomí je, Freudem řečeno: předeterminovanost, přenapodmiňovanost sebezkušenostních obsahů, které se nemohou dostat z vlastního prostoru, neboť *každý se v danou chvíli hlásí o slovo s nárokem stát se hlavním tématem obsahu myšlení*. Intencionální obsah myšlení pacienta s duševní poruchou nepřesahuje dál, než k nejbližšímu obsahu sebe sama. Proto se jeho myšlení stává sebedogmatické, ploché, jednostranné, utíkající od vnějších polí zájmu a poukazující výhradně na vnitřní obsah vlastního *Já*. Intencionální prožitek se toho všeho účastní jen proto, že za výhodu již přijal zejména to, že tento subjekt má tímto aktem nejblíže k veškerému odvodu zpracovávané energie, jejíž podstatou je nespokojenost se světem svého okolí, se sebou samým a s vnitřním obsahem svého vědomí. Můžeme potom hovořit o existenci tzv. *intencionální tísně*. Ta způsobuje, že přemíra potřeby vnitřního nazírání předeterminovaných obsahů vědomí, nedovoluje nahlédnout sebe sama v objektivitě a souvislostech, čímž pacient s duševní poruchou zpravidla nemá ani tušení, že se již ocitá na opačné straně sebereflexe, neboli na straně *iracionální tmy,* povýšené nad veškerou skutečnost.

§3. ZDA „VĚCI“ A JEJICH POZNÁVÁNÍ NAŠÍM SUBJEKTEM, ODPOVÍDAJÍ SKUTEČNOSTI

Otázka položená v nadpise tohoto paragrafu vyhlíží možná až triviálně. Ale pro fenomenologii je to zásadní téma. Pro psychiatra rovněž. Klient s duševní újmou mění kognitivní úhel pohledu, až do paradoxů myšlení. Řečeno slovníkem fenomenologa, *pacient s duševní poruchou nevidí věci, ale fenomény*, tedy opak toho, co žádá ve své filosofii nahlížet právě fenomenologie svým základním zaměřením. Proto se Husserl v pátém oddíle *(*viz strana 10 an, *Zur Phänomenologie der intersubjektivität, Erster Teil)*

ptá po tom: *„Co jsou věci“ (Was sind die Dinge)* a následně dovozuje, že jsou to: *„den Begriff meines Ich gebildet haben müsste…“ (výsledky pojmového uchopování skutečnosti vlastním Já)*.

Zřejmost, která z výše nadneseného pro psychologii a psychopatologii zde plyne se ubírá poznatkem, že je to právě zásadní změna kognitivního způsobu zpracování informací (pacientem) o světě svého okolí. V klinických situacích, to potom konkrétně vypadá tak, že se pacient má potřebu dohodovat s terapeutem o principiálním obsahu vlastních pojmů a o jejich emočním sycení, místo toho, aby se věnoval podstatě problému, který mu tímto způsobem přístupu „zdárně“ uniká.

Jít *„zpět k věcem samým“ (zurück zu den Sachen selbst)* je hlavní požadavek Husserova fenomenologického přístupu k realitě. Jen o pár let dříve se Fr. Nietzsche blýskl myšlenkou na *věčný návrat téhož* a *přehodnocením všech hodnot*, no a konečně Heidegger v r. 1927 vznáší požadavek *vytvořit novou cestu k rekonstrukci a následném položení otázky po bytí*. Intersubjektivita zde tedy potom stojí jako opětné zpracování vnitřních obsahů vědomí, které si nemůže vystačit pouze s tímto materiálem, ale nutně se prolíná se světem svého okolí a ověřuje si vlastní psychologickou (kognitivní) a filosofickou (pojmovou) výstavbu, s níž člověk přistupuje k chápání sebe a světa svého okolí. Pokud tedy v rámci jak psychopatologie, ale stejně tak i v rámci každodenního života se nevytrácí schopnost poznávat podstatu věcí, ale pouze to, jak se nám jeví, jsme mezi psychicky laděnou normou a patologií, v rámci denních způsobů vnímání takto vlastně postaveni na rovnocenné místo. Rozdíl potom vzniká zásadně tam, kde se oproti normě patologie začne vyznačovat úbytkem té kognice, která už nedokáže udržet samu sebe v konfrontaci (představa, realita, zkušenost, atd.), navýší se jednostranností zaměření a je na víc zaplavena emocemi. Pojmy již nepředstavují popis situací, okolností a dalších sbujektivně vnímaných fo-

rem, ale pouze v expresivním podání odráží cokoliv, co se jeví být nebezpečím ztráty, alespoň této domnělé jistoty. Jenže tento přístup nám zhola nic neříká o tom, zda takto odhalujeme rozdíl mezi bytím a podstatou! Psychopatologie, tedy psychodiagnostika nazírá na symptomy jako na obsah a projevy chování, které u pacienta vychází z toho, že v jeho způsobu vnímání bytí je stejně tak obsaženo chápání vlastní podstaty. Proto se pacient s duševním trápením dostává do nepříjemných interapretací s jemu okolním světem, když mezi tím, co jest, *existenciálně* nerozlišuje od toho, čím může být *existenčně*. Toto je první provazující hledisko Husserla a Heideggera v rámci našeho tématu *(fenomén má schopnost ontické vykazatelnosti)*.

§4. CO JE SPOLEČNÝM PŘEDMĚTEM NAŠEHO VNÍMÁNÍ?

Dějiny filosofie a dějiny psychologie doposud prokázali, že přes všechnu názorovou roztříštěnost všichni lidé, po všechny věky poznávají jednu a tutéž skutečnost. Myšlení je tedy představováním nekonečného počtu úhlů pohledů. Tuto práci dovoluje lidský potenciál uchovávaný v individuálním přístupu k existenci. Sám o sobě se dělí na dvě hlavní části: **1.** na smyslové a racionální zachytávání světa svého okolí a **2**. na emoční zpracovávání téhož. Jakýkoliv výsledek takového vyhodnocování bytí je tedy subjektivní.

Důležitým pojmem je v celé věci termín: ***a priori***. Člověk prostřednictvím něj, jaksi přirozeně předpokládá, jako samozřejmost, výskyt *představovaného* jsoucna za hranicemi toho, které se nabízí v rámci smyslově daného okamžiku vlastní přítomnosti. Kromě toho, vyvádí z tohoto předpokladu *své předem dané skutečnosti*, až tak daleko, že se opovažuje tvrdit něco jako: nekonečno, absolutní, nepopiratelné, dokonalé, dokázané, pravda, což jsou v samé podstatě, pouhé stavy našeho vědomí.

Čím více se člověk dostává do psychické tísně, tím více se jeho neutěšený stav podílí na tom, aby ty stránky vlastního bytí, které jej emočně zaměstnávají, zveličoval. Odtud potom pochází ony *apriori nepopěrné skutečnosti*, o nichž se domnívá, že existují skutečně a mnohdy skutečněji (náboženství a jiné pomysly), než to, co jest pouhým trváním a výskytem sebe sama v souhrnu okolností daných prostou přírodní existencí. K tomuto zveličování mnody člověk přibírá *jako zajatce pro své domělé důkazy*, nejednu onu abstraktní veličinu, absolutno, aby tak pod závojem neprostupnosti nebylo možné napadat to, co se samo o sobě již nedá vázat k žádné jiné variantě názoru. Toto *a priori* si tedy buduje již dopředu neochotu vést se světem svého okolí další dialog. Jde o intersubjektivitu, která se vzdala přítomnosti druhých, je to intersubjektivita v negativním smyslu slova. I tak, aby se názor vylučující spoluúčast stal platným, musí s druhými počítat a své úsilí na obranu názoru dál vyvíjet. Intersubjektivita proto může, z pohledu uvedeného, působit mj. jako vždy přítomně manifestovaný odpor vůči obecně subjektivnímu nazírání, o jehož existenci, ve své blízkosti, každé vědomí ví.

§5. JAK Z VESPOLNÉHO CHÁPÁNÍ BYTÍ VZNIKÁ ORIGINÁRNÍ MYŠLENÍ JEDNOTLIVCE?

Intersubjektivním nazíráním světa svého okolí a jeho podržováním v subjektivitě názoru, věc zdaleka nekončí. Vědomí se váže k sobě samému evidencí maximálního rozsahu zkušenosti. Tento moment sebevztahování se děje bez toho, aby měl časové mezery. Člověk je vytrvale představován monitorování toho co jest. Smyslem takového způsobu bytí je vtahování do světa věcí, selektivita názoru, adaptace na okolnosti, porovnávání se s jakoukoliv situací. Je to akt každé bezprostřední situace v níž se naše: *cogito* stává tím, co vede k: *ergo sum*. Pro I. Kanta tento poznatek znamenal, že neodrážíme stav věcí, ale vytváříme v názoru.

Jak potom *jít zpět k věcem samým (zurück zu den Sachen selbst)*, když tento závěr stojí nad všemi doposud uvedenými propozicemi? Pouze logikou! Empiricky zpracovaný názor je dokazatelný jen tehdy, jsou-li dokazatelné pojmy, jimiž je vystavěn. Vědomí je pouze *fysiologickou účastí* individuálně bezprostřední evidence jsoucího, vycházející z jednotlivé časové propozice, v níž se zakládající akt zkušenosti odehrál jako moment události (viz, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität*, *Erster Teil*: 1905 – 1920, S. 19, první odstavec). Aby se taková evidence mohla uskutečnit, je k ní zapotřebí podržujícího systému, *paměti*. Předempirická zkušenost se světem mého okolí je potom ještě dána vůlí, chtěním, uvést poznání do pohybu. V takto uzavřeném poli postojů se odehrává individuální zřetězení okolností, které jsou ve výsledku zvažovány jako *„můj svět“*, nebo *„můj názor“*, i když je spoluzahrnujícím (intersubketivním názorem). Čistě subjektivním se tento postoj stává, jestliže je jeho výsledek, ke kterému vědomí dospělo, ponechán sobě samému a jeho obsah je rozvíjen dále jako názor o sobě. Tím se subjekt vymezil a zůstal uvnitř sebe. Potom také vědomí v tomto pevném rozlišení subjektivního názoru a intersubjektivních momentů může dosahovat objektivity názoru. Neboť lze tímto způsobem nazírat svůj vnitřní svět cestami porovnávání, což zavdává přístup k tomu, aby se subjektivní názor nevyhraňoval, ale naopak, aby se chápal jako jeden z mnoha. Odtud vede cesta k zahlédnutí vnitřních stavů vědomí takovým způsobem, kdy se to, co se nazývá *nápadem* bere jako soujem těch okolností, jež spadají pod energii individuální schopnosti vázat k sobě doposud nekonfrontované položky. Toto jest tedy, onen stav původnosti *(originario, originarius)* individuálního myšlení ve svém zakládání cestou *percepce*, neboli vnímání, stejně jako *apercepce*, neboli rokládání zkušenosti na její elementy, jak v názoru, tak v pojmu, nebo i zachytáváním v počitku, v transformaci zdrojů vnímání.

§6. JAK NÁM TÉMA ORIGINÁRNÍHO ZÁKLADU INTERSUBJEKTIVITY POMÁHÁ POCHOPIT JEJÍ VÝZNAM PRO PSYCHOLOGII?

Intersubjektivita je původní danost, pro subjektivní výbavu zvnitřňujícím způsobem účastnit se reality. Tou jest: svět mého okolí, mé tělo a mé vědomí o psychických stavech. Intersubjektivitou, touto schopností k sebeobjektivaci vystupuji ze sebe sama do kontaktu s čímkoliv, jako kdyby to bylo vnější skutečností, i když je to vědomí druhého a samo o sobě se pro mne neotevírá, transparentním způsobem. Je to evidence toho, že se nacházím v poli více takových vědomí. V žádném případě se však nejedná o nějaký druh empatie. Promítání svého *Já* do oblasti jakkoliv určeného bytí je intersubjektivitě znemožněno tím, že intersubjektivita nemyslí, ale pouze eviduje stav okolností, uchopuje jejich výskyt v rámci událostí. Jediné, co intersubjektivitě přináleží je: pracovat *a priori*. V intrsubjektivitě je svět mého okolí předpokládán samozřejmě. Tímto aktem *před - pokladu*, mohu v každé bezprostřednosti existovat bez obav. Jestliže by intersubjektivita, tato část našeho vědomí nemohla působit na naši existenci, potom by veškerá realita způsobovala pouze nekonečný proud šokujících stavů, světa jako strašidel.

Těmito určeními jest tedy zjevno, že se člověk v základech vnímání ocitá na pozici *Já* a *Věc*. Cestu do vlastního nitra (*Já* a *Já*) si klestí teprve následně, jakmile vyčerpal intersubjektivní originaritu, kterou začlenil do přirozené výbavy svého vnímání, stabilisoval ji a postoupil něčemu, co bychom mohli porovnat se *získanými reflexy*. Přesto se chce Husserl proti tomuto nařčení z psychologismu ohradit, neboť to, proč se k popisu intersubjektivity odhodlal, bylo vyvoláno jeho snahou podat zdůvodňující reflexi o nesnadnosti probuzení filosofického zájmu o popis reality individuálním vědomím. Intersubjektivita tedy stojí na vlastním pomezí psychologie a filosofie, na pomezí vnímání a chápání.

Pamětní deska umístěná na památku narození světového filosofa na radnici v Prostějově. Vzhledem k tomu, že Edmund Husserl pocházel z židovské rodiny, která pobývala v místním ghetu, jsou proto známy dokumenty, ve kterých se z důvodu obav před fašistickým pronásledováním v Německu o této skutečnosti nezmiňoval. Přesto byl pro svůj židovský původ Husserl z profesorského místa ve Freiburgu sesazen roku 1933 a po té musel opustit rovněž universitou spravovaný byt.

§7. INTERSUBJEKTIVITA VE VZTAHU K ZVNITŘŇUJÍCÍ DĚJINNOSTI

To, že se mne nějak osobně týká oblast minulých zážitků nemohu popřít, vyvrátit, ani o tom jakkoliv polemizovat. Minulostní svět je, jednoduše řečeno, mojí součástí, mým obsahem. V této souvilsosti ovšem s tímto obsahem mohu zacházet opět, buďto jako s psychologickým tématem, nebo jako s tématem duchovním. Dokonce v oné druhé oblasti zájmu, mohu použít celý námět jako úžeji vázaný na oblast duchovních věd. Nahlíženo okem fenomenologie se tak vskutku děje. Spadají sem už vyšší zájmy, které z pohledu intersubjektivity, tedy toho, co je ze světa mého okolí evidováno a tudíž nutné klasifikovat, nebo třídit. V duchovědném pojetí se intersubjektivita rozrůstá o nové obory (sociologie, antropologie, dokonce i samotná psychologie nebo fenomenologie, která se chce stát vědeckou). Znamená to, že se tady jedná o *fenomenologickou redukci* svého druhu, *redukci intersubjektivní*. A to, do úhrnu poznání a vědění zapojit takové oblasti zkoumání, které se budou schopny vykazovat na podkladě přesného a travale upřesňujícího, pojmově metodologického určení. Intersubjektivitou má člověk možnost rozšiřovat pole svého zájmu takovým směrem, který sebe sama určuje specifickou metodou přístupu. K tomu je nutná a určující paměť, díky níž, jako jediné lze rozšiřovat také kombinaci zkušenostních dat a vztahů mezi těmi, které jsou předmětem jednotlivých druhů a témat zkoumání.

Kam jsme se to nyní posunuli? Intersubjektivita je z výše uvedených hledisek jednoznačně druhem inteligence. Uvedli jsme, že se bez jejího vlivu ocitáme v říši strašidel, kde je ve světě, který obýváme potom všechno stále nové a bez vztahu. Intersubjektivita určuje bytí jako apriorní stav jsoucna. Sociologie předpokládá bytí společnosti, fysika síly, které působí, geometrie prostor, matematika jednotku, nebo kvantum v systému pořadí,

veličin, nebo jejich kombinací, atd. Toto vše existuje pouze díky intersubjektivitě.

V psychologii, v její klinické, symptomové a dále také v diagnostické sféře je intersubjektivita vyjádřena svým narušením. Je-li její vliv umenšen, odráží se to na neschopnosti být v souladu se světem svého okolí (úzkost, deprese…), je-li její vliv naopak zveličen, působí jako faktor podílející se na přemáhání světa svého okolí u poruch osobnosti, nebo v průběhu schizofrenie. V každém případě intersubjektivita spoluurčuje míru rozumného přístupu ke skutečnosti, stejně jako k sobě samému. Rovněž intersubjektivita neexistuje jako *cosi o sobě*, ale vždy *ve vztahu k něčemu*. Má tudíž nejblíže k *intencionalitě*, tedy k tomu, *co je viděno ve vědomí* a udává tak směr svého vlivu na přicházející okolnosti, kterými jedinec utváří sebe sama. Známe tak v nemalém počtu vyskytující se jedince, kteří svoji zbytnělou intersubjektivitu používají *k záchraně světa* (pseudospasitelé), nebo *k vědecky převratným objevům* (šílení vědci), nebo jedince, kteří odnímají ostatním, introvertně veškerou snahu po jakékoliv aktivitě, zejména té, která se týká vědění, poukazem k její nesmyslnosti a sami nejčastěji vlivem pasivity upadají v nemálo osobních problémů spojených s pocity marnosti**;** aby se nemuseli *setkávat sami se sebou*, tak jiné otevřeně, nebo skrytě moralizují. A také ona zvnitřňující dějinnost v tomto nemocném světě šílenství má své místo. Je to utkvělost, patologická vytrvalost, fixace na jakýsi bod původu a potřeby, svoji myšlenku, stůj co stůj, dotáhnout do konce, nebo o ní přesvědčovat, až do úplného padnutí. V tomto ohledu jsou si pacienti s podobnými sklony svorně zajedno. Intersubjektivita potom může představovat ve svém určení, pro který se stala patologickou, zájem uspokojit sebe sama, kdy tímto intersubjektivním pohledem je pohled nikoliv vně, ale do vlastního nitra, které je tak objektivováno nevědomým způsobem, nebo je to fixace na jinou osobu, která se stala výhradní.

MYŠLENÍ JAKO UDÁLOST Z POHLEDU EXISTENCIÁLNÍ FILOSOFIE MARTINA HEIDEGGERA

§8. *„UDÁLOST“ (EREIGNIS)*
MYŠLENÍ MEZI FILOSOFIÍ A PSYCHOLOGIÍ

Budeme se nyní zabývat tím, co z intersubjektivity dělá osobní věc názoru. Člověk myslí v *události*, která se nazývá *bytí*, neboli jeho *myšlení* je součástí způsobu jak se vyskytuje v nějaké jemu vlastní realitě. Kromě toho, myšlení ja záležitostí vůle, neboli zaměřenosti vnitřního, intencionálního nahlížení na to, co se jednoduše nazává *předmětem myšlení*, nebo také *problémem*. Myšlení tak může být vykazatelné *ontologicky*, neboť se jedná o zmíněný způsob *bytí*, stejně jako *psychologicky*, protože jeho součástí je zaměřenost i na to, *co vychází z oblasti evidence subjektivního nahlížení směrem k objektivitě světa svého okolí*, reflektujícího nějak pro něj dostupnou skutečnost *nejen v pojmech a názoru*, ale rovněž *v pocitech k ní* (například v procesu asociačních spojů). Existenciálně je tedy člověk *bytí, které se manifestuje v události myšlení*.

Myšlení se odvíjí od toho, že se něco stane součástí procesu (potřeby), vykázat spoluúčast na tom, čemu je přiznána platnost pro subjekt. Současně, se takto uchopený objekt pro myšlení samo nestává jen sumou subjektivního nahlížení, ale dosahuje až ke stupňům oslovování. *Myslet* a *oslovovat* je způsob, jak v události bytí rozprostírat obsah vlastního subjektu do souvislostí, jež se staly vztažnými z této události samé. *Událost (Er-eignet, Událost)* se vykazuje tím, že *u něčeho je setrváno* způsobem, který sám sebe podržuje. *Tudíž,* ***u toho, co jest dáno*** *je vyjímána podstata z reflexe, která se stala uznanou*. Tím je myšlení uloženo, aby to, co se stalo hodným jeho *„zahlédnutí“*, přijalo v sebe. Odtud pramení možnost, odmítat vyspekulované metafysické pomysly a věnovat se cele pouze tomu, co jest. Pacient s duševní újmout nabýváním tohoto zvládání sebereflexe, postupně rozlišuje mezi *ideou* a *skutečností*. Idea jej vede k emoci, skutečnost jej směruje k nutnosti postarat se, tedy ke změnám postojů.

Tak se podstata bytí a její pouhá představa o ní, od sebe oddělí. Představa o podstatě přejde do oblasti chtění, podstata sama se naopak ztotožní s vůlí a její realizací. Z tohoto východiska později přetrvává už jen vzpomínka: *„…to jsem si původně myslel a chybně podle toho jednal, a toto jsem nakonec uskutečnil směrem k obratu… (Kehre)“*. Východisko směrem k bytí jako události tedy nahlížíme v praktických souvislostech. Duševní nemoc je ve své vlastní podstatě ztrátou vztahu k této události. Léčba je naopak, hledání cest k navázání na bytí v události. V duševní nemoci se skutečnost neděje, ale přertvává v pouhé pasivitě emocí, v nudě prožívání, která si neví rady. Psychické zdraví přijímá myšlení jako událost, které čelí přijímáním všeho bez rozdílu a v plné zaangažovanosti k tomu, co jako nastalé je zapotřebí konat.

§9. UDÁLOST *(Ereignis)* JAKO SJEDNOCOVÁNÍ *(Eigentlichkeit)*

Aby se myšlení jako událost mohlo vázat ke světu svého okolí nějak rozumným způsobem, nezbývá mu, než se ztotožňovat s tím, co jest mu dostupné, vyjmutím a založením jako předmětu, kterým se má zabývat. Naopak odpor je pouhá zdánlivost, neboť zde nejde o nic víc, než o to, že se to, co se stalo zamítavým, sjednotilo s celkem myšlení, vyjádřením jeho negace. Tato negace je pozitivním vyjádřením lidského ducha, myslet pokračujícím způsobem v kritickém tónu, který našel svůj předmět jako myšlenku o kterou nyní jde. *Událost myšlení* (*Ereignis*) je proto událostí nikoliv z povrchu věci, (jako například, vyhovovat vnějším okolnostem), ale zvnitřnělou podstatou sebe sama, jež se může odehrávat, až do stavu vyjímky. Vyjímečnost myšlení tak představuje, z tohoto pohledu samostatnost a originalitu, *ujednocení* (*Eigentlichkeit*) na tom, co jest subjektivně své. K této variantě, jako zásadnímu obratu k sobě samému, chce každá psycho-

terapie vést. V naplnění tohoto požadavku oprávněně kterákoliv psychoterapie nahlíží svůj úspěch. Jakékoliv snížení, nebo kompromis rozbíjí *jednotu* a její *událost* v mnohoznačnost určení. To potom ponechává rozkolísanému subjektu prostor k pochybnostem a nastoluje situaci pokračující nespokojenosti se sebou samým. *Událost* a *sjednocení* jsou proto předpokladem pro uchopení původního psychického stavu v jeho základu, který chce a má být překonán způsobem, kdy všechno, co se má změnit, tak cestou naprostého odvržení minulé situovanosti, jež přivedla jedince do stavu psychické tísně. Konečně psychoterapií, ani tou úspěšnou, proces *události* a *sjednocení* nekončí. Je zapotřebí se jim věnovat i nadále a v posilujících momentech k nim vzhlížet, co by k jedné z oblastí, která člověka udržuje v optimální naladěnosti k vlastnímu sebevědomí.

§10. BYTÍ JAKO ZAHLÉDNUTÍ *(Einblick)*

Veškeré jsoucno je člověku, ať v psychickém zdraví nebo nemoci, dáno jako hranice, za kterou mu není možné vystoupit. Jakýkoliv pokus za toto bytí vystoupit je dán pouze v názoru, ale nikoliv ve skutečnosti samé. Jestliže se člověk i tak o toto přestupování od toho, co jest, směrem k tomu, co se domnívá, že býti má pokouší, nezbývá mu, než se spoléhat na vlastní doměnky. K těm dospívá tak, že v jednotlivostech a jejich provázání, které nahlíží jako vnímající bytost, spatřuje momenty, jež se mu stávají součástí individuální zkušenosti. Některé z těchto souvislostí se cítí být oprávněn přesvědčení, že jsou skutečné, neboť, jako např. u víry v boha, ty, kteří jsou věřícími taková možnost sdílení váže k těmto představám, jako by se děly v podstatě tohoto bytí právě z toho důvodu, že jí (víře) propadá nemalá část lidí. Co však možno v bytí nahlížet je bytí samo. Popřípadě spolu s ním naše city. Mnohdy právě ony vedou člověka tam, kde už není shola nic, ale přesto, v této nicotě, nesmířen s její naléhavostí

přiznat jí právo na existenci, dosazuje člověk obrazy, ideje, tedy sebe sama, co by kritérium obecné platnosti. Bůh je výsledkem naší nesmiřitelnosti s jednoduchým bytím, které pouze jest a nic více. Dokonce se nejeden člověk obává této opuštěnosti bohem tak dalece, že v nevíře v jednoduchost bytí vzpírá se mu odmítáním vědomé fantasie a boha strká všude, kde si příroda a jsoucno vůbec, nakrásně vystačí se sebou samými.

Zahlédnout bytí (Einblick zu Sein) se může *dít (das Werden)* pouze jako letmá *událost (Eriegnis)*. V průběhu dění a v angažovanosti na každodenních událostech, toto *zahlédnutí bytí* nelze evidovat jiným způsobem. Neboť, každodenní život je protkán nutnostmi vyhovovat tomu, co nastalo jako nárok: *postarat se* a *obstarávat (Besorge - en)*. Z tohoto důvodu Heidegger také často mluví o tom, že *Dasein – lidské jsoucno* je vyplněno aktivitami, které pojmenovává jako *obstarávající bytí*. Jak se to má potom s oním *zahlédnutím bytí (Einblick zu Sein)*? Předně, bytí jako takové není naše starost. Fakt našeho výskytu, co by jsoucna o sobě, spadá rovnou pod zákony přírodních dějů. Je to jeden z momentů, který nám může dopomoci k vysvětlení obsahu pojmu *nevědomí*. Příroda a její evoluční pochody, vytvořila lidský organismus jako výsledný moment biologického základu, jenž dospěl v čase k inteligenci a do stavu plné autonomie. Není tedy pro něj důležité, z obživných a kulturně sociálních i duchovních důvodů evidovat trvale, vědomě své bytí až k samé biologické podstatě, jako např. u rostlin, nebo savců nižšího řádu. Plně postačuje rozvinutý instikt a na něj napojené myšlenkové operace, aby bylo možné pokračovat, seberozvojem a uplatňováním např. v tvorbě nových technologií. Někdo by nyní mohl namítnout, že se přírodě něco vymklo z rukou. V přesvědčení, že tomu tak není, je vhodné na tomto místě říci, že příroda žádný plán nikdy neměla (stejně jako její kterýkoliv, rádo by, zástupný činitel). Zahlédnout <u>bytí</u> v této <u>jeho</u> surovině proto předpokládá, jako

první bod obratu, přijetí *jeho* odtud plynoucí *jednoduchosti* a to, že příroda se pouze děje, a nic více! Nevědomí, abychom dostáli odpovědi na předeslaný pojem, zde proto nelze redukovat pouze na okřídlenou Freudovu poučku jako rezervoáru neřešených konfliktů, ale naopak je zapotřebí nevědomí chápat jako daleko širší a s psychopatologií vždy nesouvisející duševní aparát, který dobře splňuje podmínku o uchovávání zážitků takovým způsobem, že se jimi v dané chvíli nemusíme zabývat, ale samy, kdykoliv je to vhodné přijdou na pořad dne, aby se člověku lépe zvládalo existovat v co nejpřítomnějším stavu okolností. Nevědomí lze tedy s největší pravděpodobností chápat v těchto dvou úrovních, jako: **1.** *prostou založenou zkušenost (osobní empirii)* a **2.** *založené konflikty ve freudovském slova smyslu*. Pokud Carl Gustav Jung hovoří ještě o *kolektivním nevědomí*, tak to do našeho pojetí nespadá právě proto, že se jedná o nevědomí vázané na vnější úhrn spolubytí, evidující sebe sama v kontextu širších a tedy už nikoliv pouze individuálních souvislostí.

Zahlédnout bytí v jeho původnosti konečně nedělá člověku žádné obtíže. Naprostá většina pacientů během psychoterapie, zejména v druhé části procesu, už může porovnávat mezi touto krátkou minulostí a přítomným stavem zlepšování svého duševního stavu. Heidegger tomu říká *Stimmung (naladění)*. Ve stavu *naladění* lze pozorovat, jak se nejméně dvě události (*Ereignis*) v časových podmínkách od sebe rozestupují. Minulé a přítomné komunikuje jako stav nesourodého. Přítomnému je přitakáváno zlepšením nálady a od minulého je odstupováno pro jeho zápor v nemoci. Toto naladění, tato nálada (*Stimmung*) má ještě jednoho společníka, a tím je *„stimmen“*, neboli vykazatelnost trvale probíhajícího proudu emočního dění v různé intenzitě. Bytí lze tedy zahlédnou ve své původnosti jako náladu k níž se však rozum dostává jen s největším úsilím právě proto, že pociťování svého výskytu v nějaké situaci, tedy v existenciálním rozpoložení, mů-

že přinášet i zdroje duševní nemoci, pakliže je tento pocit svým obsahem nad rámec racionální uchopitelnosti.

Filosofická fakulta university ve Freiburgu, společné působiště Edmunda Husserla a Martina Heideggera (1916 – 1933)

Člověk se v takové situaci nachází mnohokrát za život. Přitom to vždy nemusí nutně směrovat cestu do některé oblasti spojené s psychopatologií. V každodenním životě se tak děje přirozeně. Drobná zahlédnutí bytí přichází s nejrůzněji modifikovanými momenty vyčerpanosti, nebo s evidencemi bezvýchodiskovosti. V takových stavech se jeví, jakoby se zastavil čas a budoucnost neexistovala. Jinými slovy, bezprostřední a sobě samé neodejmutelná přítomnost naléhá svojí fakticitou na všechno, co je v momentálním dosahu jako sebeidentifikující stav existence a jedinec se v takovém bodu nachází jako cizinec ve vlastním světě, kterému je zapotřebí splňovat všechny jeho nároky.

Tímto propojením *přirozeného světa (Lebenswelt – Ed. Husserl)* se světem, kterému vládne nejpřítomněji uchopované bytí, se rozdvojuje myšlení člověka na: **1**. *evidenci přirozených významů* a **2.** *na starost (Sorge) o sebevyjímání z úzkosti (Angst) před světem*. To první se odehrává jako praktický život, to druhé jako jeho prožívání. Člověk žije v této dvojakosti. Stará se o to, aby jeho úzkost byla co nejméně vázána ke strachu *(Furcht)* a obráceně.

Ať už se jedná o jakýkoliv psychologicko-psychiatrický problém, pacient (klient) s naléhavostí sobě vlastní řeší shora uvedené nároky. Řeší je, co by specifickou symptomatiku, která svojí vykazatelností může takto následně splňovat i potřebná kritéria, podle kterých lze stanovit v posledku rovněž diagnósu duševní nemoci.

Myšlení jako událost je neseno dále rovněž *spolubytím (Mitsein)*. Je to úhrn souvislostí. Bytí jako osamocenost se nachází jedinečným způsobem v pocitové sféře. Toto spolubytí je však opět vždy se vyskytující stav vně čehokoliv, co je prožíváno sebou samým. Člověka však pocitová sféra z tohoto momentu (spolubytí) vylamuje; a je to tím, co k mnohoznačnosti reality cítí**:** například ne vždy pochopenou vlastní situovanost, vřazenost, smysluplnost, naplněnost a nebo smíření (nesmíření) s existencí jako takovou. Člověk je bytí, které samo sebe ověřuje, co do smyslu tohoto bytí a pochybuje o všem, co se mu dává jako odpověď.

Zahlédnout bytí je člověku uloženo jako životní úkol. Každým zamlžením bytí, které se stává nejasným, vytrácí se člověku smysl jeho *vlastního bytí (Da - sein)*. V takovém stavu se nelze přiblížit ani k vlastnímu *Já*. Na pořadu dne zůstává potom už jen vyhovování vnějšku. Ale člověk se chce zabývat sám sebou, ať už jakkoliv, třeba i přes moderní technologie**;** vše je pouze o něm samotném. Člověk bytuje touhou po vyjasnění svého bytí.

Heideggerova chata ve schwarzvaldských kopcích v Todnaubergu, kterou mu nechala postavit po svatbě jeho manželka Elfrida. Tady strávili i se dvěma syny celou druhou světovou válku a následně často pobývali i s přáteli, až do šedesátých let.

Osobní poznámka:

Když jsem měl možnost toto místo v roce 2004 navštívit, tak jsem se náhodně v tamějším pensionu setkal s lidmi, kteří jsou dodnes žijícími pamětníky, jejichž rodiny se na stavbě chaty podíleli a osobně Martina Heideggera znali. Z jejich vyprávění vyplynulo, že pan profesor byl sice tichý a stále zadumaný, neustále prováděl své oblíbené procházky po nedalekém okolí, ale nevyhýbal se společnosti, i když se během společných sezení příliš do hovoru nepouštěl. Dnes jeho okružní „výšlap" pojmenovali jako Heideggerwege a návštěvníci si jej mohou projít stejně jako tento filosof. Chata je nyní ve společné správě Todnaubergu a freiburské university. Pořádají se zde výjimečně letní setkání studentů a přednášky, popřípadě jsou na toto místo zváni akademičtí hosté. Srovnáním dobových černobílých fotografií se současným stavem rád konstatuji, že místo si zachovalo, rovněž díky péčí těch, kdo se o ně starají, stále svůj původní ráz.

§11. INTENCIONALITA, INTERSUBJEKTIVITA A *ČASOVOST (Zeitlichkeit)*

Ve snaze po sjednocování a tedy zájmu o chápání smyslu bytí, člověk spoluzahrnujícím způsobem do tohoto nazírání zaplétá množiny času. Původní μετρον - *metron* (měření po sobě jdoucích událostí v pomyslném rozestupu jejich dělení – minuta, hodina, den…), má za úkol zpočátku nejasné realitě umožnit uspořádanost. Kognice člověka si na tento přístup postupně zvyká a z nazírání vnější reality, takto odměřované principem časovosti, dělá ji součástí svého vnitřního uzpůsobení (vnímání a sebereflexe) a v posledku zejména součástí vzpomínek, neboli, součástí sebe. Tak se zrodil subjekt. Intersubjektivita nemůže v tomto ohledu časování vnímaných forem takové *dělení* absentovat, neboť by se z ní vytratil intimní prvek reflektující a nazírající se v evidenci, že *„tento obsah uchopeného bytí jest mým vlastnictvím“*. Intencionalita tedy není bezděčnost, ani nahodilost, ale způsob sebeuchopování v přesně vymezených, *zvnitřňujících objektech*, zakládajících mému myšlení pevnost východiska. Jakmile se v těchto kognitivních pochodech našel a dosáhl stupně sebevědomí, nebyl již důvod *setrvávat déle u sebe*. Nad takto zvládnutou intencionalitu mohl člověk *„vykročit“* vně sebe sama, do světa (světů) vyšší abstrakce, tedy do prostoru určovaném intersubjektivitou. Jedinci, kterému však tato možnost byla upřena, nezbývá než nazírat obsah vlastní intencionality (objekty a časovost) jako výhradní jsoucno. Není nutné, aby se takové zabrzdění stalo předmětem psychopatologie. Subjekt sice zůstává více vězet ve vlastním vědomí, pouze není směrem k vnějšku otevřen způsobem pociťované potřeby. V této jednoduchosti se obhajuje jako jedinec, který *„našel sám sebe“* ve svém vlastním světě, což nakonec demonstruje strháváním pozornosti k *pozitivním pocitům*, vážícím se k samotě a udržované sebeizolaci. Intersubjektivita je nazírána v odstupu**;** nezapadá do výchozího plánu uzavřenosti.

Člověk žije v konkrétních situacích, ale myslí v obecných souvislostech. Je potom otázkou, jak *tomu konkrétně vnějšímu ponechat jeho konkrétní vnějškovost*. Kromě toho, svět se děje konkrétně, ale člověk jej vnímá jako pouhou možnost. Tento názor si udělal *prostřednictvím všeho toho nesmyslného blouznění, které vede od pra-mytologických základů, přes podivně absurdní monopol alternativních přístupů, až k propracovaným teologickým naukám*. Samozřejmě do celého spektra těchto úhlů pohledů spadá také pocitovost a prožívání reality *(jsou prožitky totéž co bytí, realita?)*. Vedle těchto postřehů se člověk zabývá rovněž otázkami, zda existuje osud, atp. *(Příroda, svět - nemá a nikdy neměla žádný plán. Popřípadě obráceně: Příroda, svět - je souhrnem předem daných účelů)*.

V *Bytí a času* (1927) Martin Heidegger uvažuje tak, že člověk coby svůj vlastní pobyt (Dasein), se rozvrhuje z časovosti do bytí-ve-světě (In-der-Welt-sein). Čas je přitom transcendentální horizont pobytu, neboť v něm, v jeho působení je obsažen jak vlastní smysl bytí, tak předpoklad, stavět otázku po bytí vždy novým způsobem, stejně jako vyjasňovat důvody pro její přepracování. Horizont časovosti *(Zeitlichkeit)* udává smysl bytí *(§§ 9. an a 45. an,* v *Bytí a času*). Převedeno do jazyka každodennosti: člověk se nazírá v motivech, jimiž realisuje sám sebe – od toho, co jest, směrem k tomu, co má být (také axiologie a W. Windelband). V rámci intencionality je nutné obsah motivu zahlédnout ve vědomí. V rámci intersubjektivity, aby se intencionální obsah nestal nebo nezůstal pouhým pocitem, musí spoluzahrnovat (viz výše) *„bytí s druhými“ (spolubytí – Mitsein)*. Uchopením v časovosti (Zeitlichkeit) se jednoduchá myšlenka spoluzahrnující evidenci bytí s druhými stává horizontem praktického rozvrhování, kterým se transenduje konkrétní pobyt (Dasein) reálným bytím-ve-světě (In-der-Welt-sein). Za úvahu potom stojí: Člověk žije uvnitř světa, tedy není jeho součástí, protože je světem sa-

mým; jeho pocit vnějškovosti pramení z nadřazenosti vědomého zájmu po zobecňování - - nejdříve člověk zobecňuje sám sebe; člověk se doposud nenaučil používat vědomí ve smyslu prolnutosto se světem. Naopak, vědomí člověku ukládá pocit výlučnosti. To že se takto děje, ještě neznamená, že je to v pořádku, a že to tak lze ponechat.

§12. EXISTENCIÁLIA

Jeden z úkolů, který na psychoterapeuta čeká je, uvádět do srozumitelné řeči pacientovi s duševní poruchou výše nastíněné teze. Žít realitou pro psychoterapii a pro klienta znamená, zodpovídat i krajní existenciální otázky. Heidegger a další, zejména jeho francouzští pokračovatelé a kritici, vyzvedávali několik důležitých pojmů: *úzkost, strach, nicota, zoufalství, starost a obstarávání nástrojů, nuda, hnus, pocity marnosti, sebevražda, bytí k smrti, projekt,* atd. ***Daseinsanalýsa*** si tyto pojmy osvojuje a pracuje s nimi, co by kategoriemi základního nastavení v módu moderní osobnosti. Všechno jsou to pojmy, které tvoří hranice bytí. *Člověk žije v úzkosti před světem, nevěda, zda jeho strach ze zvolených nástrojů, kterými si zaopatřuje bytí, budou schopny zprostředkovávat existenciální požadavek spokojenosti a tudíž také oddálení pocitu zoufalství, nebo dokonce myšlenky na sebevraždu, které jsou legitimním východiskem tam, kde plnou vládu přebírá nicota, zbavená všech projektů ve smysluplně realisovanou osobní budoucnost*. Heidegger tak z původně psychologicko psychiatrické symptomatiky udělal věc filosofie. Ovšem tím bylo dosaženo toho, že na problémy pacienta se schizofrenií, depresí, neurózou, obsedantně-kompulsivní poruchou nebo poruchou osobnosti, dnes díky těmto myšlenkám můžeme nahlížet s novým rozumějícím přístupem. V nadnesených postojích je totiž zanesen základní, rozšiřující model verbálního zpracování a překladu, který může efektivně navodit stav sebereflexe.

Jako příklad: (výběr z kazuistiky) Terapeut - …říkáte tedy, že vás vaše matka nikdy nepřijala a když jste dosáhla plnoletosti, tak to byl pro vás impulz k tomu, soužití s rodiči opustit a vydat se vlastní cestou.

Klientka: Už to nešlo vydržet, strašně jsem se těšila na tu samostatnost.

T: Co tedy způsobilo, že se nyní, po necelém roce, kdy jste z domu odešla u vás dostavují ty návaly smutku a pocity bezvýchodiskovosti?

K: Nějak se nemůžu s tím vším srovnat. Přátele nemám, v podstatě o nikoho nestojím, ale na druhé straně žít sama také nechci. Ale když mě například nějaký muž pozve na rande, tak já to sice slíbím, že půjdu, ale jak se ten čas přiblíží, tak to na poslední chvíli stejně zruším.

T: Vypadá to, že vás vaše vlastní minulost stále dohání. Pocity marnosti, které jste zažívala doma vzniklou situací a atmosférou ve vás vytvořily konkrétní rámec přístupu k druhým lidem. Aby jste se vyhnula zklamání ze vztahové situace, už dopředu se chráníte tím, že na schůzky nechodíte. Je to strach z toho, že opět nedojde k očekávanému naplnění uznáním vaší osobnosti.

K: Máte pravdu, vyhýbám se i tomu, aby mě nikdo v práci nechválil.

T: V hlavě máte stále vzpomínku na prostředí, odkud jste odešla a to tvoří vaše obecné kritérium přístupu k realitě i když ta je patrně zcela jiná.

K: Myslím, že se trefujete, všchno a všechny pořád se svojí rodinou srovnávám, a to mě myslím nejvíc brzdí.

T: Možná jen nevíte odkud začít, aby jste byla spokojenější a rodinu v tomto smyslu přestala brát jako nějakého strašáka.

K: To se lehko řekně, ale odkud bych měla začít?

T: Patrně by pomohlo např. to, abychom společně začali pracovat na tom, že se se svojí minulostí srovnáte.

K: Někdy mám pocit, že se srovnávám až moc, brečím teď každý večer.

T: Je to jen falešný pocit marnosti, že jste nebyla a nebudete nikdy nikým přijatá, sebelítost schovaná za stavem prázdnoty, možná nepříjemný pocit ze sebe sama *(sebezhnusení)*, popřípadě evidujete s tím vším, že také chcete víc, než jen vyrovnávat se se svojí minulostí, chcete svoji budoucnost, pevný horizont, protože život je důležitý v jeho naplněnosti. Kromě toho, patrně vás napadlo i to, že život také někdy končí a nechcete jej promarnit náladami a nejistotou. Přesto všechno se nyní ocitáte v potřebě něco změnit, jako mladý člověk máte přirozenou nedočkavost a ta se možná podílí trochu na nudě, protože když není člověk spokojený sám se sebou, je čas o samotách mnohdy, až příliš dlouhý.

K: Dala bych nevím co za to, abych už byla sama se sebou srovnaná.

T: Pro začátek bude stačit, když si budete utvářet denní nebo týdenní plány aktivit, které jste např. doposud nerealizovala. Stereotyp vám sebral odvahu vystoupit ze svého světa bolesti.

K: Myslíte jako že bych např. začala občas chodit plavat, šla si sednout do kavárny, nebo do divadla, či kina…?

T: Přesně tak! K obratu může dojít pouze tehdy, až se přestanete obávat obyčejných věcí. V hlavě máte, zdá se uložený program strachu, nejistoty a patrně i menšího pocitu méněcennosti *(intencionalita)*. Je zapotřebí „vyjít ven" a přebudovat tento program na základě kontaktu s novými pravidly *(intersubjektivita)*. Dále usadit se v nové realitě a dát si menší časové horizonty *(časovost)*, které vás budou posouvat kariérně. Pouze takto zachytíte sebe samu *(Dasein)* a uvědomíte si svoji vlastní přítomnost.

K: No, vidím, že to nebude vůbec jednoduché, ale ten výsledek, to za to stojí!

T: Vaše vlastní motivace nám bude dobrým společníkem a současně pro vás třeba i vědomí, že na to nyní už nejste sama.

Pravda nespočívá v tom, že něco tvrdíme, ale v tom, že směrem k jedné a téže věci vyčerpoáváme maximálně dosažitelný počet úhlů pohledů interpretace.

© Adamec Jiří

MYŠLENÍ JAKO UDÁLOST

INTENCIONALITA
A INTERSUBJEKTIVITA V PSYCHOLOGII
MEZI HUSSERLEM A HEIDEGGEREM

Příspěvek k psychoterapeutické technice

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie

Neprodejný výtisk.
2019
A6, 100 výtisků